

Yazı Başlığı: Dîn-i İslâm'da Hedef-i Münâkâşa Olan Mesâil'den Sigorta ve Kumar (Ma ba'd)

Müellif: Mustafa Sabri Efendi

Dergi: Beyanülhak, Cilt 4, Sayı 102

Tarih: 7 Mart 1327

Evet akl-ü hikmet nokta-yı nazarından belki kumarın mezmûmiyetine de itiraz edenler "Ortaya konulan para mukâmîrinin (kumar oynayanların) kendilerine ait değil mi?" diyenler bulunur.

Lakin insanların her hareketleri, teşebbüsleri akl-ü hikmete muvafık düşmek mümkün olmadığından bu hususta la-yahtîyâne (hata etmez bir tavırla) bir temyizi haiz olan Kanûn-i Şerîat bunların kendi mallarını yine kendi menfaatleri nâmına her istedikleri surette istimâl etmelerine me'zûniyet vermez. Çünkü kanûn insanların ek müdebbir bir hayırhâhı (en tedbirli bir hayır sahibi) gibidir. Hem de öyle olmalı değil midir? Ama insanın velev en emîn, en âkil bir hayırhâhının vesâyâsını dinlemeye mecbur değildir diyebilir miyiz bilmem? Aklen ve hikmeten kaydıyla biraz güççe deriz. Ale'l-husûs bu hayırhâh, insanın en yakın bir velisi kadar salahiyetdâr olursa... Haydi mecbur olsun... Dînin da bu hususta bazı menhiyâta karşı vaz' edildiği hududa benzer bir nevi kuvve-yi cebrîyesi, mücâzât-ı mâddiyesi (maddeten cezalandırmak) yok ya... Yalnız dîn bunu nazar-ı hoşnûdî ile telakkî etmez, takbih eder (çirkin görür). Hakkı var mıdır, yok mudur? Bu ciheti tedkîk edelim. Evvelâ kumar oynayan adam kazanmak ihtimaline tame'an buna cesâret eder değil mi? Fakat yüzde elli de kaybetmek ihtimali vardır. Fazla olarak kazanmakla kaybetmek ihtimallerine tesâvîsine (eşitliğine) rağmen ihtimal-i evvelin neşvesi ihtimâl-i sâninin hammârına çıkışamaz, çünkü kazanan adamın evvelce de meydân-ı mukâmereye çıkacak kadar bir sermâye-yi mâlîsi bulunacağından hâsıl olan fark bir servetin ziyadeleşmesinden ibaret kaldığı halde bu sermâyenin ziyâ'ı (kayı) bir zenginlik fakîr düşmesi kabilinden olarak son derece vahîm ve elîm olur. Onun içindir ki bu tehlikeli tarîk-i ticâreti kimse kimseye tavsiye edemediği gibi kendisi yapsa bile nefsinin temâyülâtıyla mağlûben (nefsinin verdiği yönlendirmelere karşı kendini kaybederek) yapar. Ve lakin en sâlim kuvve-yi akliyesiyle, en bî-tarâf muhakemesiyle sevdiğini men' eder. Nasıl ki bir takım sefâhetlerden nefsinin men' edemeyen adam, nîk-ü bedi (iyi ve kötü halleri) kendisine ait olanlar hakkında olanca kuvvetiyle mümaniye

(engellemeye) çalışır.

Sâniyen kumarbâzlar yekdiğerinden kazanırlar. Yani hazırdan sarfederler ve kuvvâ-yı kâsibelerini hâl-i atâlette bırakarak ne istihsâl ve ne de istikmâl suretiyle cemiyet-i beşerîyeye bir habbe istifâde ettirmiş, servet-i umûmiyeye bir sântim ilave etmiş olmazlar. Şimdi bunlar birbirinden kazanmak, birbirini yemek sevdâsına düşmekten ise o müddette hizâne-yi hilkatten (yaratılış olarak verilen kabiliyet hazîneleri vesilesiyle) kazansalar hem biri kazanıp biri kaybetmese ikisi de kazansalar daha münasip olmaz mıydı?

Kumarda bulunan manâ-yı atâleti takdîr için bütün bir memleket ahâlisini kumâr ile meşgul farzediniz. Bu veçhile bir müddet beyenlerinde tedâvül eden servet-i memleketin arası çok geçmeden suyunu çekip tükendiğini görürsünüz. Hâlbûki bir memleketin umum-i ahâlîsi münhasıran bir sanatla meselâ ziraatla meşgul olsa, yine bu sanat-ı vâhidenin temîn edeceği ihrâcât sayesinde havâic-i sâirelerini hâriçten tedarik etmek imkânı bulabilirler.

Yukarıdan beri izahına çalıştığımız nüktelere mebnidir ki iki kişi arasında hangisi tefevvuk ederse diğlerinden bir şey almak şartıyla icrâ edilen müsâbakada kumar olduğu hâlde kazananın mükâfâtı hariçten taahhüt olunur. Veyahut mağluptan olmayıp galibe vermek üzere müsâbâkaya bir şahs-ı sâlis iştirâk ederse meşru bir hâle gelir. Çünkü bu suretle araya bir dest-i mürüvvet (mürüvvetli, akıllı bir el) girmiş ve şu itibarla mesele kazanmak değil de sarf etmek hem bir hayr zımında, teşvik-i terakkî uğrunda sarf etmek meselesine tahavvül etmiş olduğu gibi müsâbikinde de kaybetmek ihtimali ya hiç kalmamış yahut yarıya inmiş olacağından mesle cemiyet-i beşerîyeye bir nev'î hizmeti mütezammın bulunur ve müsâbikîn hakkında da tehlike azalmış olur.

Hülâsâ kumarda mesâi-yi makdûreyi terk ile tâlî'in lütfunu beklemek[1] gibi bir meskenet, bir atâlet ve az vakitte hem de yorulmadan çok kazanmak gibi bir aç gözlülük ve menfaatini diğlerinin mazarratınad belki mahvolmasında aramak gibi bir insafsızlık ve bu kadar denâetkârâne (alçak), mütenezzilâne (seviyesiz) bir kazanç uğrunda eski sermâyesini de tehlikeye koymak gibi bir şaşkınlık, ihtiyatsızlık vardır.

Mehâzîr-i mezkûre meyânında zikrolunan atâlet mahzuru insanın alelâde boş durmasına kıyâs edilemez. Çünkü o nevî boş durmak, çalışmamak, istirahat maksad-ı ma'kûlünden nadiren hâli olduğu gibi istirahat faidesini velev gayr-i maksûd olarak tazammün etmediği

de enderdir. Kumardaki atâlet ise dehşetli bir azâb-i derûn ile memzûç olduğundan istirâhati mucip olmak şöyle dursun vücudu meşguliyet zamânından ziyâde yorar. Münhasıran bir atâlet olduğu halde kumarbâz bu atâletine diğerini de teşrik eder.

Sâlisen: Kumarda atâleti kendisine iş yapmak, vâsıta-i ticâret ittihâz etmek bulunduğu cihetle ticâret su-i istimâl edilerek ma vudi'a lehinden (ticaretin var olma amacından) çıkarılmış tahrif edilmiş olur. Binaenaleyh alelâde boş durmak terk-i iştigâlden ibâret olduğu hâlde kumar terk-i iştigâl ile iştigâl etmek derecesinde bir atâlet-i mültezimedir. Medâr-ı sedde (engellenmesinin gerekliliğine) tahsîl edilen ulûm ile me'lûf olanlar (مذموم و محرم) (mâhiyetü lâ bi-şarti şey'in)(herhangi bir şart aranmaksızın alınan mâhiyet) ile "مذموم و محرم" (mâhiyetü bi-şarti lâ şey) tabirleri arasındaki farkı anlarlar.[2] Gelelim: alelâde boş durmak dahî şer'ân memdûh değildir. Fakat bu, boş durmak işsizliği kendisine iş yapmak derecesine çıkınca sarâhaten men' olunur ki mülâib ve melâhî nev'inden (oyun eğlence türünden) olarak Dîn-i İslâm'ın nehyettiği bi'l-cümle mâ-lâ ya'nîlerde (anlamı olmayan işlerde) işte bu işsizliğin manâ-yı muzâafı (anlamının kat be kat halleri) mündictir. Artık evvelki bahsimize dönelim.

İşte sigortanın mâddi ve manevî mütezammın olduğu mehâzîri gösterdik. Ama kazâ ve kader bâbında metânet-i kalbe, büyük bir teslimiyet-i mütevekkilâneye mâlik bulunmayan insanlarla bâ-husûs bu gibi fezâili takdîr şânından olmayan ticârete itmi'nân bahşolacak bir zimânın lüzumu takdîrinde bunun sigortadan başka türlü çâresi, mehâzîr-i sâlifeden sâlim ve meşrû' bir tarikî yok mudur?

Niçin olmasın? Lakin şurasını arzedeyim ki o tarihin bazı mevâni'a (manilere) mebni memleketimizde şimdiye kadar kâbil-i tatbik olup olmamasına karışmam. Beyân edeceğim tarîka bundan evvel istibdâd mâni' olabilir. Şimdide olsa olsa ciddiyâta rağbetsizlik gibi memleketimizde hükümfermâ olan za'f-ı ahlâkı mâni' olur (ciddi işlere kimsenin eğilmemesi gibi memleketimizde hükümünü sürmekte olan zayıf ahlaklılık mâni olabilir). Fakat benim bu makâleyi yazmaktan maksadım sigorta tabir olunan muameleye dîn-i İslâm'ın müsâit olmamasından dolayı ahkâmında haşâ bir noksân, mesâlih-i beşerîyeye karşı bir kifayetsizlik tasavvurunun butlânını anlatmaktır. Binâenaleyh böyle bir şeye İslâmiyet'in ihtiyâcı olmadığını ispat edeceğim, memleketin ihtiyâcı olmadığını değil, memleketin ihtiyacı varsa o kendi kusurudur, dîn-i İslâm'ın kusûru değil, hatta sigortalı emlâk arasında kalan mülk sahiplerinde artık o muameleye iştirâkte mazur veya mecbur kalmış olacakları hakkındaki

müdde'iyâta da karışmam. Bendeniz maksadım, vazifemi arzettim.

Şimdi gelelim sigortanın yerine daha ziyâde bir mükemmeliyetle kaim olmak üzere beyânı mev'ûd olan tarîka:

Meselâ bir mahalle veya bir kasaba halkı yahut bir sınıf erbâb-ı ticâreti hanelerinin kıymeti veyahut sermâyelerinin ehemmiyeti nisbetinde kendi beyinlerinde senevî bir para ifrâz (takdir edilip paylaştırılarak) ederek bu para kendilerince mü'temen (güvenilir) bazı zevât tarafından işletilse, inmâ edilse (yatırım yapıp, işletilip kârlandırılrsa), sonra kendilerinden kazâzede olanlar bulunursa şirketi idâreye memur bulunan zevât o zararları telâfi edecek surette bu paradan sarfa mezun olsa ve bu sarfiyattan artân temettû da (anaparadan arta kalan kâr) hissedârâna (hisse sahiplerine) ale'd-derecât (hisseleri oranında) tevzi olursa... Sonra daha fazla bir ihtiyât olmak üzere bu şirket sigorta kumpanyalarının yaptığı gibi kendisine mümâsil diğer şirketlerle akd-i râbit eylese:

İşte bu şirket temettu getirmesi itibariyle adetâ bir şirket-i ticariye ve âfetzedeler için teberrüâta (sadaka ve karşılıksız mâlî bağışta bulunmaya) mezun bulunması itibariyle de bir iâne sandığı demektir.

Lâkin bu şirket o kadar sarfiyât ile beraber temettu edebilir mi? Derseniz niçin edemesin! Sigorta şirketlerinin de taksit bedellerinden başka vâridâtı (gelir kaynağı) olmadığı hâlde nasıl kazanıyor? Ve kazanmıyorsa nasıl devam ediyor? Şu kadar farkı var ki sigortada o temettu'dan başkaları istifâde ediyor, bu surette ise taksitleri verenler istifâde edecek, yok eğer sigorta kumpanyalarının bidâyeten bir sermâyesi, ihtiyât akçesi bulunursa maruzumuz olan şirketin de mebâdi-yi tesîsinde (kuruluşunun ilk zamanlarında) biraz fedâkâr davranmasıyla, tekâsit-i evveliyenin biraz daha topluca olmasıyla o ihtiyaç bertaraf edilmiş olur. Çünkü herkesin verdiği para boşa gitmeyecek yine kendi cebinde kalacak demek olmakla istiksâr edilerek verilir.

Şirketin vukû bulacak mesârif-i tazmînîyeyi ifâ eylemesi ve fazla olarak hususi temettu' tevzî' edilmesi ciheti biraz daha îzâh edelim: Meselâ beş bin hâneli bir kasabada harîk vukû ihtimâline karşı muâvenet etmek üzere kasaba ahalisinin kendi beyinlerinde teşkil eyledikleri şirkete birinci taksitte hâne başına biri biri üstüne beşer ve ikincide üçer lirâ verilse bir sene de şirketin sermâyesi kırk bin lirâya bâliğ olur ki bu para az bir para

değildir. Ne hâcet müşkilât-ı ibtidâiye hakkında bir bu kadar irâe-yi tarîk (yol göstericilik) edebildikten sonra ehl-i ihtisastan erbâb-ı ticaretten daha güzel fikirler alınmak mümkündür. Bir de şurası var ki şirket bir kere teessüs ettikten sonra sonra ileride katiyen sigortalar kadar mesârif-ı tazmînîyeye dûçâr olmayacağı cihetle devâm ve terakkisi daha ziyâde itimade şâyândır. Çünkü buraya kaydolunan mâlik, emr-i muhâfazası hususunda sahibine sigorta suretinde söylediğimiz lakaytlık ihtimâmsızlık gelemez.

O nisbette fâsit maksatlar, entrikalar da cereyân edemez. Çünkü bir adam kazancından kendisine de hisse-yi istifâde çıkmakta bulunan bir şirketin mutezarrır (zarar görüyor) olduğunu arzu etmez.

Şimdi bu şirketin sigortaya kaç cihetle râcih olduğunu tadâd ve telhis edelim:

1. Evvelâ: Emvâli kazâya uğramayanlar tarafından buraya her sene verilen paraların sigortaya verilenler gibi heder olup gitmeyerek bir hisse-yi temettu' (kâr payı) getirmesi
2. Sâniyen: Böyle bir muameleye iştirâk eden adamın, malını muhâfaza hususundaki dikkat ve itinâsına sigortada olduğu kadar vehin târi olamayacağına (gevşeklik-korku gösterilemeyeceğine) mebni bu yüzden servet-i umûmiyeye ait olan hasâratın nisbet kabul etmeyecek derecede azalması.
3. Sâlisen: Şirkete aidiyeti bulunan emvâlde hasâratın azalmasıyla ittisâlindeki emvâle sirâyeti melhuz olan hasâratın kesb-i killet etmesi (mallardaki hasarında gerçekleşmek ihtimalinin azalması).
4. Râbian: Buraya verilen paralar bir ticâret emnîyesiyle verildiği için bu hâlin sigortada olduğu gibi karşılıksız ve gayr-i meşru bir itâ' olmaması.
5. Hâmisen: Şirketin tazmînâtı bir nev'î teberru' şeklinde olduğundan hissedârân (hisse sahipleri) bununla maddeten müntefi' oldukları gibi mânen de me'cûr olmaları.
Burada yalnız bir şey hatıra gelir ki teberru' şeklinde bulunan sarfiyât-ı mezkûre hakkında itâ' olunan me'zûniyeti kat' etmek yani idâre memurlarını sarfiyâta vekâletten azletmek hissedârânın eydiye-yi ihtiyârında bulunduğu (ellerinde bulunduğu) cihetle şirketin illet-i gâiye-yi teşekkülü (sigortanın yerine tavsiye edilen şirketin kuruluşunun amacının asıl sebebi) olan tazmin-i hasârat (hasarların tazmin edilmesi/karşılanması) maksadı taht-ı te'mîne alınmış sayılamaz. Halbuki sigortalar taahhüt ettikleri tazmînâtı ifâya kanunen mecburdurlar.

Sigortaya bedel ve ondan daha mükemmel olmak iddiasıyla beyân ettiğimiz usulü esâsından sarsıyor gibi görünen bu itirazın cevâbı kolaydır: Çünkü zikrolunan hissedârânı kendi beyinlerinde böyle bir şirket tesîsine sevkeden şey neydi? Mâlik oldukları emvâlin muhafazasına dair ve kendi menfaatlerine ait bir fikr-i ihtiyât değil mi? Şu halde bundan sonra mallarının muhafazasına hâcet kalmadı denilemez. İletin ibkâsı ise ma'lûlün bekâsı için kâfi olduğundan mevki'-i itirâzda dermeyân edilen ihtimâlin manası yoktur. Tabîr-i ahârla sigortanın kabulü faraziyesinde sigortasız emvâlin zararından bahsetmek nasıl münasip olmuyorsa tavsiye ettiğimiz şirketin mahzuru olarak irâd edilen ihtimâl de öylece nâ-bemahaldir (yersizdir). Çünkü bu, arzettiğimiz fikr-i tahaffüz ve ihtiyât ile teşekkül eden şirketin bozulması demektir, hâlbuki bir şirket bozulduktan sonra zuhuru melhuz olan (açığa çıkması düşünülen) mahzûr ile tenkit edilemez. Yani şirketten beklenen faide şirketin devâmı müddetinde aranılmak lâzım gelip feshinden sonra aynı faideyi talep etmeye muterizin hakkı olamaz. Çünkü bu adetâ hilaf-ı mefrûz (varsayılan amaca ters) olur.

Bu itirazın cevabındaki nükte-yi hakikat güzelce arzedilmiş olmadıysa şirketi ibtidâ bir iâne sandığı şeklinde te'sîs ve fazla-yı temettu'âtı (kâr fazlalarını) vâkıflarına meşrut olan bir gille-yi vakf gibi tevzî' etmelidir. Bu surette artık tazmin-i hasâr illet-i gâiyesi kat'iyen taht-ı te'mîne alınmış olur.

Vakıfta te'bîd (kıyâmete kadar devam etmek hâli) bulunduğu nazaran hissedârândan birisinin şirketin sermâyesinden müterâkim hissesini alarak kat'-ı alâka eylemek iktidârına mâlik olmaması veyahut tekâsît-i seneviyeye te'diyede devâm etmemek suretiyle şirketten çekildiği takdîrde dahi bu beyne gilleden hisseye istihkâkının devâm edip durması ve şirkette mukayyed emlâk yed-i uhrâya intikâl ettikten sonra (üçüncü kişinin irâdesine bırakıldıktan sonra) sermâye meyânında hâlen mevcut olan eski taksitlerin getireceği gillenin eski sahiplere mi yoksa yeni sahiplere mi ait olması lâzım geleceği mesâilinin mûcib olduğu mahzurlar ve karışıklıklar ise ber veçh-i âtî def'i kâbil olan şeylerdendir:

Evvelâ sermayeden müterâkim (biriken, kümülatif) hisseyi alarak kat'-ı alâka iktidârına adem-i mâlikiyet bir mahzûr addolunmak lâzım geliyorsa bu hâl, aynıyle Avrupa'dan muktebes sigortalarda dahi mevcuttur. Ve aynı zamanda şirketin te'mîn-i idâmesi için matlûbdur. Karışıklık meselesine gelince bunun da vâkif ne yolda şart tayîn ederse öylece hükmü câri olmak kaidesiyle bertaraf edilmesi mümkündür. Meselâ sâlifü'z-zikr iâneye iştirâk eden zât verdiği paraların gillesini, esâmîsi şirketin defterinde mukayyet bulunan

emlâkta harîk dolayısıyla vukû bulacak hasârı telâfiye meşrut kılmakla karışıklık ihtimâline mahal kalmaz. Çünkü defterde mukayyet bulunan emlâk kaydı bâkî oldukça şart-ı vâkıftan istifâde eder, emlâk-i mezkûre kimin uhdesine intikâl ederse etsin.

Sene taksitlerini te'diye etmemek suretiyle şirketten çekilenlerin evvelce verdikleri taksitlerden dolayı gilleden istihkâklarının devam edip gitmesi mahzuru ise yine şart-ı vâkıfda riâyet edecek tafsilat ile kâbil-i def'dir. Meselâ iâneye iştirâk edenlerin, taksit-i seneviyelerini te'diye ettikleri müddetçe gille hiseleri kendilerine, ve taksitlerini kat' ile isimleri iâne defterinden terkîn edildikten sonra da ale'd-derecât defterde ismi kalanlara ait olmak üzere şart ve vakfetmeleri te'mîn-i maksada kifâyet eder.

Mustafa Sabri

Link : https://isamveri.org/pdfosm/D00524/1327_102/1327_102_SABRIM.pdf

---

[1] Kudret ve mahâretle kazanılan bazı müsâbalarda da hiçbir taraf kendi zuğmunca hasmının mâ-dûnunda bulunmadığı için şu hesâb-ı mütekâbil üzere yine iş tâli'in tercihinde kalmıştır.

[2] Metinde zikri geçen iki itibar mâhiyetin üç temel itibarlarından. Lâhicî, Tûsî, Ali Kuşçu Merhûmlar üzerinden üç temel mahiyet itibarını açıklayalım: bi-şartı lâ şey (soyut mahiyet), bi-şartı şey (şartlı mahiyet) ve lâ bi-şartı şey (mutlak mahiyet veya tabîi tümel).

1. Bi-Şartı Lâ Şey (Soyut Mahiyet)

Bu itibara göre mahiyet, kendisi dışında herhangi bir şeyden tamamen soyutlanarak/tecrîd edilerek ele alınır. Bu, yalnızca zihinde var olan bir kavramdır ve dış dünyada somut bir karşılığı yoktur. Örneğin:

1. Tûsî Hazret'e göre bu mahiyet, kendinden başka bir şeyle ilişkilendirilmeden düşünülür.
2. Ancak Isfahânî Merhûm, bu tür mahiyetin zihinde bile bulunamayacağını savunur.

Ali Kuşçu Aleyhi'r-Rahme, Tûsî Merhûm'un açıklamasında karışıklık olduğunu belirtir ve iki farklı anlamın karıştırıldığını öne sürer:

1. "Kendinden başka her şeyden soyutlanmış mahiyet" (bi-şartı lâ şey).
2. "Bir şey eklendiğinde toplamın anlamını bozacak mahiyet.

2. Lâ Bi-Şartı Şey (Mutlak Mahiyet veya Tabîî Tümel)

Bu durumda mahiyet, herhangi bir şart eklenmeden, sadece kendisi olarak ele alınır. Bu tür mahiyet dış dünyada/hâriçte var olabilir. Örneğin:

1. Canlı/Hayvân kavramı, "lâ bi-şartı şey" olarak ele alındığında hem insan hem de diğer canlı varlıkları içerir.
2. Hillî, bunu ferdî varlıkların bir parçası olarak değerlendirir ve dış dünyada/hâriçte mevcut olduğunu belirtir.

İsfahânî ise bu mahiyetin yalnızca akılda/zihinde var olduğunu ve dış dünyada birebir bulunmadığını savunur. Ona göre, "tümelin" dış dünyada aynen bulunması mümkün değildir.

3. Bi-Şartı Şey (Karışık Mahiyet)

Bu durumda mahiyet, belirli bir şeyle ilişkilendirilmiş olarak düşünülür. Örneğin:

1. "Düşünen (iç sesi olan/nutk-ı bâtınisi olan) canlı" ifadesi, insanın mahiyetiyle ilişkilendirilmiştir.
2. Bu tür mahiyet, türün/nev'in veya belirli bir grubun/cinsin özelliğini/hâssas ve fâsllarını yansıtır.

Tümel (Külli) Kavramı

Mahiyetlerin tartışılması bağlamında, tümel kavramı da ele alınır. Tümel, çoklara söylenebilen ve onları kapsayan bir kavramdır. Şeyhu'r-Reîs İbn Sînâ, tümelin üç kullanımını tanımlar:

1. Fiilen çoklara söylenen (örneğin: İnsan).
2. Çoklara yüklenmesi mümkün olan (örneğin: Yedigen ev).
3. Tasavvur olarak çoklarla ilişkilendirilen (örneğin: Güneş ve Dünya).

Ali Kuşçu Aleyhi'r-Rahme, tümelin "çoklukta ortaklık" mı yoksa "çoklara mutabakat" mı olduğu konusunu tartışır ve tümeli "çoklara mutabakat" olarak tanımlar. Bu, onun dış dünyada bir varlık olarak değil, aklî suretler bağlamında ele alındığını ifade eder.

Metinde bahsedilen üç farklı mahiyet hali, kumar bağlamında tartışılmış ve bunların detaylandırılması için felsefi terminolojiden (özellikle "mâhiyetü lâ bi-şarti şey'in" ve "mâhiyetü bi-şarti lâ şey") yararlanılmış. Şimdi, bu üç mahiyet halini kumar konusuna nasıl tatbik edebileceğimizi açıklayalım:

1. Mâhiyetü lâ bi-şarti şey'in (Herhangi bir şart aranmaksızın alınan mâhiyet):

Bu terim, bir şeyin mahiyetini, herhangi bir kayıt veya şarta bağlamadan, olduğu gibi ele almayı ifade eder. Burada bir olgunun özünü, kendi içinde ne olduğunu analiz ederiz.

Tatbik: Kumarın mahiyeti bu perspektiften ele alındığında, bu bir atâlet (hareketsizlik, boşluk) halidir. Ancak bu, sıradan bir boş durma veya iş yapmama hali değildir. Çünkü bu atâlet, yoğun bir iç azap, ruhsal yorgunluk ve fiziksel bir sıkıntı ile memzûctur (karışmıştır). Dolayısıyla kumar, kendi doğası gereği, sıradan bir atâlet olmanın ötesine geçer ve zarar verici bir mahiyet taşır.

2. Mâhiyetü bi-şarti lâ şey (Bir şeyi belirli bir şarta bağlayarak alma):

Bu terim, bir şeyin mahiyetini, bir başka durumu dışlayarak veya kayıtlayarak ele almayı ifade eder. Bir şeyin varlığını ya da mahiyetini belli bir şartla sınırlandırırız.

Tatbik: Kumar bağlamında bu, atâleti bir iş yapma şeklinde dışavurması ile ilişkilendirilebilir. Yani kumarda kişi, dışarıdan bakıldığında bir işle meşgul gibidir (örneğin kart oynamak, bahis yapmak). Ancak bu faaliyet, gerçek anlamda bir iş veya faydalı uğraş değildir. Bu, ticaretin yanlış bir biçimde kullanılmasıdır. Kumar bu haliyle ticareti su-i istimal eder ve mahiyetini tahrif eder. Ticaret, faydalı bir değişim aracı olarak yaratılmıştır; kumar ise bunu tamamen faydasız bir atâlet haline dönüştürür.

3. Mâhiyetü bi-şarti şey (Bir şeyi belirli bir şarta bağlayarak alma):

Bu haliyle bir şeyin mahiyeti, belirli bir şart eklenerek anlaşılır. Bu şart, bir başka unsuru da mahiyete dahil eder.

Tatbik: Kumar, sadece hareketsizlik değil, işsizlikle iş yapmayı birleştirir. Yani kumar, çift

katmanlı bir atâlet (işsizlik ve anlamsız bir iş ile meşguliyet) durumunu içerir. İş yapıyormuş gibi görünse de bu faaliyet, aslında hiçbir anlam ifade etmeyen bir zaman kaybıdır. Bu durum, dinî ve ahlakî açıdan çifte zararlı bir hale gelir. Sıradan boş durmak, zaten övülen bir durum değildir; ancak kumardaki bu durum, işsizliğin aktif bir şekilde yıkıcı sonuçlar doğurmasına yol açar.

Özetle Uygulama:

“Mâhiyetü lâ bi-şarti şey'in” ile ele alındığında, kumarın özü bir atâlet hali olup zararlı ve yorucudur.

“Mâhiyetü bi-şarti lâ şey” ile ele alındığında, kumarın mahiyeti, yanlış bir iş yapma hali olarak görülür ve bu durum ticaretin varlık amacına aykırıdır.

“Mâhiyetü bi-şarti şey” ile ele alındığında, kumar, işsizlikle meşguliyetin birleşmesi şeklinde tarif edilir; bu durum dinen ve ahlaken men edilmiştir.

Bu üç halin birleşimi, kumarın sıradan bir boş durma halinden daha tehlikeli bir atâlet biçimi olduğunu ortaya koyar. İslâm'ın kumara yönelik yasağını gerekçelendirirken bu çifte ve katmerli zararlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç

Metin, mahiyetlerin çeşitli yönlerini, özellikle soyut, mutlak ve karışık itibarlarını inceleyerek İslam düşüncesindeki bu önemli kavramın farklı yorumlarını ortaya koyuyor. Tûsî, Kuşçu, Lâhicî ve diğer mantık sahasının büyük Ulemâsının katkıları, mahiyet ve onun aklî ve hâricî varlık boyutlarının anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır.